

9. Правові гарантії прав і свобод людини та громадянина у сфері діяльності міліції / Є. В. Білозьоров. – К. : ТОВ “Видавничий будинок “Аванпост-прим”, 2009. – 190 с.

Вышковская В. И. Институт омбудсмана в механизме защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине.

В статье охарактеризовано институт омбудсмана в механизме защиты прав и свобод человека и гражданина, а также исследуются характерные черты и особенности его деятельности. Сформулированы авторские предложения по совершенствованию института Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека.

Ключевые слова: права и свободы человека и гражданина, защита прав человека; омбудсман; парламентский контроль; Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека.

V. Vyshkovska. The Ombudsman institution in the mechanism of protection of rights and freedoms of man and citizen in Ukraine.

The article described the ombudsman institution in the mechanism of protection of rights and freedoms of citizens, and investigated the characteristics and features of its activities. Author formulated proposals for improvement of the Representative of the Verkhovna Rada of Ukraine on Human Rights.

Keywords: human rights and freedoms and citizen, protection of human rights, ombudsman, parliamentary oversight, the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine on Human.

Геєць І. В.

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В КИЇВСЬКІЙ ТА ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ГУБЕРНІЯХ У ПЕРІОД РЕФОРМ ТА КОНТРРЕФОРМ (1863–1884 РР.)

У статті розкрито особливості правового регулювання вищої педагогічної освіти в Київській та Чернігівській губерніях у період реформ та контрреформ у 1863–1884 рр.

Ключові слова: правове регулювання освіти, статут, реформи, контрреформи (60–80-і рр. XIX ст.).

Під тиском необхідності соціально-економічних перетворень в умовах утвердження капіталістичних відносин уряд започаткував широкомасштабну реформаторську діяльність, провівши селянську (1861 р.), земську (1864 р.), судову (1864 р.) й інші буржуазні реформи. Зростання темпів суспільного поступу, зумовленого скасуванням кріпосного права, новий етап функціонування державної системи, технічний переворот і переростання мануфактурного виробництва у промислове висунули нові вимоги до підготовки інтелігенції: державних службовців, юристів, медиків, учителів, інженерів, фахівців сільськогосподарської галузі. Розвиток промисловості і, як наслідок, суспільства в цілому, потребував добре освічених робітників, а разом з цим і кваліфікованих учителів, які б могли їх підготувати. Тому підготовці вчителів приділялася особлива увага як з боку держави, так і суспільства.

Питання правового регулювання вищої педагогічної освіти в Київській та Чернігівській губерніях у період реформ та контрреформ (1863–1884 р.р.) не були

об'єктом окремого наукового дослідження, хоча окремі аспекти цієї проблеми розробляли: С. В. Рождественський [21], Ф. Г. Паначин [18], Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко [23], Н. М. Дем'яненко [2], М. Д. Ярмаченко [22] та інші. Однак, основна увага наукових досліджень акцентується не на правовому регулюванні вищої педагогічної освіти в Україні у другій половині XIX ст., а на тенденціях, особливостях процесу розвитку педагогічної освіти в Україні загалом.

Метою статті є характеристика особливостей правового регулювання вищої педагогічної освіти в період реформ та контрреформ (1863–1884 рр.), яка надавалась Київським університетом св. Володимира (Київська губернія) та Ніжинською вищою школою (Чернігівська губернія).

Складовою буржуазних реформ 60-х років стала і реформа університетів, основні положення якої втілювалися в загальному статуті імператорських російських університетів 1863 р. Цей статут дійсно став найбільш прогресивним щодо двох попередніх (1804 і 1835 р.р.). Слід, однак, відзначити, що саме у статуті 1863 р. було ліквідовано розділ про підготовку на базі університету майбутніх учителів. Пов'язувати це, з нашої точки зору, варто з ліквідацією у 1858–1859 рр. університетських педагогічних інститутів, що автоматично знімало розділ статуту “Про інститут педагогічний”. Але це не означало, що університети не проводили цілеспрямованої підготовки вчителів середньої школи.

З 1855 р. Київського університету та його Педагогічного інституту торкнулися ліберальні перетворення після приходу до влади Олександра II. У цей час з 1858 р. по 1861 р. попечителем Київського навчального округу працював М. І. Пирогов. Були введені послаблення в організацію підготовки вчителів, зокрема скасовано казеннокоштне жорстке інтернатне утримання студентів Педагогічного і Юридичного інститутів.

Загалом період 1858–1860 рр. можна вважати перехідним від однієї форми вищої педагогічної освіти до іншої на базі університетів. На цей час (від закриття педагогічних інститутів (1858 р.) до відкриття педагогічних курсів (1860 р.) у Київському навчальному окрузі було запроваджено офіційну постанову Міністерства народної освіти “Про підготовку при університеті св. Володимира молодих людей до вчительського звання” від 24 листопада 1858 р. Вона була розроблена на основі листа Попечителя Київського навчального округу М. І. Пирогова міністру народної освіти, в якому зазначалося, що із відкриттям у 1850 р. при університеті св. Володимира кафедри педагогіки, фактично припинились практичні заняття студентів. Таким чином, при тому, що майбутні вчителі отримували достатню теоретичну підготовку, вони майже зовсім позбавлялися практичної педагогічної освіти і, “не ознайомившись з важким мистецтвом викладання”, виходили з університету на вчительські посади [5, арк. 2-14]. Однак, зазначав М. І. Пирогов, “без знання методів викладання, без вправлення у викладанні, молодий вчитель, наскільки б ґрунтовно не вивчав свій предмет, не може бути гарним викладачем” [19, с. 81]. У зв'язку з цим, особливий комітет під головуванням попечителя Київського навчального округу визнав за необхідне започаткувати при університеті практичні вправи з шести предметів гімназійного курсу. Офіційний лист Міністерства народної освіти підтвердив цей факт: “1) незалежно від теоретичного викладання педагогіки, що складає предмет

окремої кафедри, заснувати при університеті св. Володимира практичні вправи з шести предметів гімназійного циклу: російської мови і словесності, грецької, латинської мов, історії, географії і математики; 2) казеннокоштных студентів, що призначаються на учительські посади, по закінченню університетського курсу направляти позаштатними вчителями в Київські гімназії терміном на один рік для засвоєння способів викладання відповідних предметів під керівництвом наставників; 3) при цьому виплачувати їм ту саму стипендію, якою вони користувались упродовж останніх років перебування в університеті” [26, с. 22]. Нагадаємо, що це розпорядження розглядалось як тимчасовий захід на період від закриття педінститутів і до відкриття при університетах педагогічних курсів. Педагогічні вправи, відповідно до розпорядження Міністерства народної освіти, почали проводитись з 1 січня 1859 року [7, арк. 1-6; 8, арк. 1-12].

Після прийняття урядової постанови “Про закриття педагогічних інститутів і про педагогічні курси” від 13 червня 1860 р., Педагогічний інститут при Київському університеті св. Володимира трансформується в Особливі вищі педагогічні курси [4]. Таке перетворення не означало, що курси за своїм статусом були нижчими за педагогічні інститути. Навпаки, їхня значимість підвищувалася. До того ж впроваджувалися ширші демократичні порядки, зокрема організація навчання, відвідування занять, переселення майбутніх вчителів на приватні квартири, оплачувані з казни, мобілізація додаткових коштів. Про це свідчить хоча б те, що кошти казенних студентів розформованого Юридичного інституту були направлені “на посилення засобів педагогічних курсів при цьому ж Університеті” [12]. Курси, на відміну від педагогічних інститутів, планувалися як відкриті навчальні заклади. Для подальшого розвитку і розповсюдження педагогічної освіти передбачалося, крім стипендіатів, приймати на курси вільних слухачів на загальних підставах. Відповідно до отриманих знань і педагогічних здібностей, випускники або зараховувалися вчителю в середні навчальні заклади, або працювали у повітових училищах.

Отже, перехідний період щодо реорганізації університетської освіти закінчився відкриттям педагогічних курсів при університетах – вищого педагогічного закладу, що прийшов на зміну педінститутам. У “Положенні про педагогічні курси” (1860 р.) було зафіксовано: “Курси започатковуються для надання тим, хто присвятив себе навчальній справі й справі виховання можливості набути педагогічної освіти” (параграф 1). Найбільш здібним студентам призначались казенні стипендії (на всі Російські Імператорські університети – 67. При цьому, в Харківський університет було направлено 6 стипендій, у Київський – 15, з яких 7 відводилось для Одеського навчального округу, в сумі по 300 крб. кожному кандидату (параграф 4). Підготовка на педагогічних курсах тривала 2 роки. Студенти, котрі користувалися казенною стипендією повинні були відпрацювати по три роки за кожен рік її виплати. Без іспитів на курси зараховувалися особи, які отримали в університеті ступінь кандидата або звання дійсного студента (на історико-філологічному чи фізико-математичному факультетах). Для випускників інших факультетів обов’язковим вважався іспит з обраних ними предметів, які не входили в університетський курс викладання (параграф 8). Від абітурієнтів вимагалось знання однієї з нових мов: французької або німецької. Крім того, обов’язковою умовою була “бездоганна моральність і схвальний

стиль життя” (параграф 10). Аналіз навчальних планів педагогічних курсів дозволив нам виділити наступні обов’язкові для вивчення дисципліни (за відділами): до першого – належить російська словесність із слов’янською мовою й російська історія; до другого – латинська або грецька мова з римськими або грецькими старожитностями; до третього – світова й російська історія та політична географія; до четвертого – математика й фізика; до п’ятого відділу – природнича історія та фізична й математична географія; до шостого – новітні мови (німецька й французька). Крім перерахованих предметів, для всіх кандидатів однаково обов’язковими вважались педагогіка й дидактика (параграфи 18, 20) [27, с. 483-484].

Однак, дворічний досвід роботи педагогічних курсів довів, що існуюча кількість стипендій є недостатньою для підготовки необхідних для середніх навчальних закладів викладачів. Тому для залучення більшої кількості студентів на педагогічні курси в 1862 р. було прийнято рішення передати, в тому числі й у Київський навчальний округ, додатково ще 200 стипендій (по 200 крб. кожна). Майбутні кандидати на вчительські посади отримували право користуватися стипендіями як упродовж університетського курсу навчання, так і в період здобуття професійної освіти на педагогічних курсах. Слід, однак, констатувати, що вжиті заходи справи підготовки вчителів кардинально не поліпшили. У 1863 р. до Головного правління училищ від попечителів навчальних округів надійшли відомості про незадовільний стан роботи педагогічних курсів, що зумовлювалось, на їх думку, перш за все малою сумою казенних стипендій. Надані стипендії могли слугувати лише допомогою, а не засобом повного забезпечення стипендіатів. Іншою причиною незадовільної підготовки на курсах називалося поєднання в їх програмах декількох предметів, надто обтяжливих для педагогів. Однак, головне, що знецінювало діяльність педагогічних курсів полягало в тому, що кандидати і дійсні студенти університетів, які не вступали на педагогічні курси, отримували однакове з учительськими кандидатами право на посаду вчителя в гімназії, виключно на основі своїх університетських атестатів. Із вступом на педагогічні курси вони позбавлялися цього права, а призначення їх учителями залежало вже від результатів іспитів і свідчення педагогічного комітету. Крім того, кандидати-педагоги, які користувалися казенною стипендією, повинні були відпрацьовувати її упродовж багатьох років.

Про те, що мета створення курсів була погано продуманою, свідчить той факт, що гостро почало не вистачати вчителів для недержавних училищ. На курсах мали “готувати вчителів для самих лише державних навчальних закладів” [8, стб. 539]. В цілому ж, спроби вирішення проблем вищої педагогічної освіти шляхом відкриття університетських педагогічних курсів мали й певні позитивні результати. Зокрема, незважаючи на досить короткий термін свого існування, вони повністю реалізували мету “підготовки гідних учителів і вихователів для середніх навчальних закладів Міністерства народної освіти й інших Міністерств та Управлінь”, закладену в Положенні про педагогічні курси (1860 р.).

У 1862 р. при університеті знову відновлює діяльність Педагогічний інститут. На цей раз він функціонує під назвою Педагогічної школи для приготування народних вчителів [3]. “У зв’язку з розширенням мережі шкіл, - пише ректорові університету св. Володимира М. Д. Іванишеву тодішній попечитель Київського навчального округу, –

необхідно потурбуватись і приготуванням для цих шкіл гарних вчителів” [3, арк. 1-3].

З метою ліквідації дефіциту педагогів у 1865 р. з’являється нова Постанова Міністерства народної освіти: “Про приготування вчителів гімназій та прогімназій... та покладання цієї справи на Університети” [16, с. 147]. Згідно з нею підготовка педагогічних кадрів знову повертається до університету св. Володимира. Тут відкриваються (поновлюють роботу) педагогічні курси, що посилюють своє значення у відповідності з міністерською постановою 1867 р. “Про призначення побажавших стати вчителями та педагогічні при Університетах курси” [13, с. 432]. У Постанові “Про приготування вчителів гімназій та прогімназій... та покладання цієї справи на Університети” зазначалось: “Підготовка до вчительського звання починається впродовж навчання в університеті при факультетах історико-філологічному і фізико-математичному. Студенти, які виявили бажання стати вчителями, слухають лекції професорів цих факультетів разом з іншими студентами і, окрім цього, мають окремі заняття, важливі для їхньої майбутньої професії, під керівництвом професора педагогіки і деяких з професорів факультету. Після закінчення загального університетського курсу, вчительські кандидати... причисляються на один рік до гімназій для практичних занять, а після підтвердження їх педагогічних здібностей, призначаються на посади вчителів гімназій і прогімназій” [16, с. 147-148].

Із закриттям педагогічних курсів проблема підготовки вчителя загострюється. Тому логічною стала розробка Міністерством народної освіти у травні 1866 р. проекту “Положення про приготування вчителів гімназій та прогімназій”. Цього ж року вийшли “Матеріали з питань приготування вчителів для гімназій та прогімназій” [7, арк. 1]. Це була перша офіційна спроба об’єднати завдання теоретичної і практичної підготовки майбутніх педагогів, хоча принцип єдності теорії і практики в підготовці вчителя був запроваджений ще у діяльності університетських педагогічних курсів. “Положенням” підготовка вчителів розподілялась між університетами і гімназіями. В університетах відбувалась теоретична підготовка, в гімназіях зосереджувалась практика. Закриття педагогічних курсів породило негативні тенденції і у навчальному процесі університетів щодо викладання педагогічних дисциплін.

У 1860–1870-х роках Міністерство народної освіти Російської імперії здійснює ряд заходів, спрямованих на збільшення кількості педагогічних кадрів. Ці заходи знайшли відображення у постановах “Об обращении 150-ти стипендий Министерства Народного Просвещения в обязательные, с предназначением производства оных, тем студентам, которые обяжутся перейти в педагогические курсы” [11], “О мерах к привлечению в Педагогические курсы большего числа молодых людей и об изменении § 18 Положения о педагогических курсах” [14]. Однак вчителів катастрофічно не вистачало. Бо виокремлені курси не мали такого авторитету, як Педагогічний інститут чи курси при університеті.

Реформа 1861 р. знаменувала собою новий етап в історії країни, проте вона не вирішила гострих економічних і соціальних проблем. Політична влада перебувала в руках панівної верхівки, яка використовувала її для зміцнення своїх позицій. Для придушення народного опору царизм вдавався до жорстоких репресій, тримав під контролем усі сторони суспільного життя, у тому числі й освіту. У своїй “освітній” політиці царизм спирався на окремі кола населення і вірні йому відомства. У рескрипті

від 25 грудня 1873 р. цар висловив свій намір про “охорону справи народної освіти від сторонніх пагубних впливів підтримуванням і зміцненням оної в дусі релігійності й моральності і покладенням турботи про досягнення цієї мети на спільні зусилля міністерства народної освіти, духовного відомства і дворянства” [1, с. 24].

Консервативне крило політичної еліти вважало, що ліберальні реформи надто далекосяжні і можуть послабити урядовий контроль над системою освіти. Тому 70–80-ті рр. XIX ст. позначилися проведенням освітніх контрреформ. Так, “Положення про жіночі гімназії і прогімназії” 1870 р., за яким жіночі училища перетворювалися на гімназії і прогімназії, різко обмежувало ініціативу громадськості. Повноваження піклувальної ради зводилися лише до пошуку матеріальних засобів і спостереження за господарською стороною. Педагогічна рада позбавлялася права визначати обсяги викладання кожного предмета і затверджувати підручники й посібники. Усе це перейшло до відання міністерства. Статут гімназій і прогімназій від 30 липня 1871 р. збільшував адміністративну владу директорів чоловічих гімназій, визначаючи їх як “начальників” гімназій, і відповідно скорочував права педагогічних рад [24, с. 8-10]. Нове “Положення про початкові народні училища” від 25 травня 1874 р. докорінно змінювало управління початковою школою, яка ставилася в безпосереднє підпорядкування місцевих органів міністерства народної освіти – губернських дирекцій народних училищ. Училищні ради хоча й зберігалися, але їх компетенція обмежувалася суто господарськими питаннями. Відмінялася виборність голів училищних рад і за новим положенням їх очолювали відповідні предводителі дворянства.

14 вересня 1875 р. через потребу у викладачах історії, класичних мов і літератур для гімназій, на базі Юридичного ліцею князя Безбородька був відкритий історико-філологічний інститут [15, с. 50].

Ініціатива відкриття навчального закладу належала міністру народної освіти графові Д. А. Толстому. Міністерство народної освіти навіть виділило додаткові кошти для покращення матеріального стану інституту.

Статут інституту був прийнятий 21 квітня 1875 р., в якому зазначалося, що “історико-філологічний інститут князя Безбородька ставить за мету приготування вчителів давніх мов, російської мови і словесності та історії для середніх навчальних закладів відомства Міністерства народної освіти” [25, с. 21].

Слід зазначити, що до новоствореного інституту входила і гімназія, яка була відкрита ще у 1840 р. Міністерство народної освіти ставило за мету пристосувати гімназію до основних завдань інституту, а саме, готувати майбутніх учителів за допомогою “вправлення у практичному викладанні” та “зосередити в Ніжинській гімназії таких учнів, які могли б скласти надійний контингент для комплектації складу студентів інституту” [25, с. 16]. Відповідно до розпорядження міністра народної освіти від 4 липня 1875 р. у роботу гімназії було внесено корективи. У 4-х старших класах гімназії (5-8 кл.) вводилося по 30 стипендій в кожному для тих гімназистів, які збиралися вступати до Історико-філологічного інституту. Але й учні інших гімназій Російської імперії могли претендувати на ці стипендії. Тому директори гімназій були зобов'язані направляти до Ніжина в старші класи учнів, які відзначилися наполегливістю, здібностями та доброю поведінкою. Таким чином гімназія

перетворювалась на “зразкову в повному та широкому значенні цього слова”, ставала невід’ємною живою частиною інституту “як підготовча для нього школа” [25, с. 19]. Крім того, одночасно ще діяв статут та штат Юридичного ліцею князя Безбородька, адже завершували навчання студенти другого та третього курсів.

Ніжинський історико-філологічний інститут був вищим педагогічним навчальним закладом, про що зазначено у його статуті: “Інститут користується всіма правами, наданими університетам у статтях 125-135 загального статуту університетів” [25, с. 29]. Проаналізувавши вищезгадані статті, приходимо до висновку, що інституту надавалось право користуватися деякою автономією: видавати наукові записки, мати друкарню, набувати на праві приватної власності рухоме та нерухоме майно, випускати із-за кордону навчальні посібники тощо [25, с. 29].

Існувало два ступені навчального процесу: перший ступінь (перший та другий курси), на якому здійснювалася загальна підготовка, та вищий ступінь навчання (третьй та четвертий курси), де здійснювалася спеціальна підготовка, а саме профілювання фахівців. Готувались класики – викладачі давньогрецької та латинської мов, історики – викладачі історії, словесники – викладачі сучасних мов і літератур. Профільне навчання передбачало семінари з окремих дисциплін, написання рефератів і наприкінці курсу – захист курсових (“кандидатських”) робіт на тему з галузі обраної спеціальності [23, с. 124]. До вчительської діяльності студенти готувалися, слухаючи курси історії педагогіки і дидактики, методики своїх предметів, знайомилися з відповідною літературою протягом останнього року перебування в інституті, давали “пробні” уроки в інститутській гімназії під керівництвом викладачів гімназії і під наглядом професорів. Таким чином студенти засвоювали дидактичні методи, знайомилися з прийомами викладання своїх предметів у середній школі. Статутом передбачалося, що професори та викладачі “незалежно від читання лекцій проводять зі студентами усні та письмові практичні заняття в інституті, відвідують також класи гімназії, яка знаходилася при інституті” [25, с. 24]. А у примітці до штату історико-філологічного інституту князя Безбородько вказано, що професори отримують свої оклади лише в тому випадку, коли займаються зі студентами і на практичних заняттях. Бачимо, що цій частині підготовки інститут намагався приділити належну увагу [25, с. 33]. Про практику студентів йдеться і у “Положенні про гімназію при Історико-філологічному інституті князя Безбородька в Ніжині”, де зазначалось, що студенти четвертого курсу повинні викладати в гімназії предмети, які вони переважно будуть читати в майбутньому. Порядок їх проведення встановлюється конференцією інституту і затверджується міністром народної освіти [20, с. 122]. Керівництво студентами покладалось на наставників-керівників за наглядом директора інституту. Тому студенти обмежувалися педагогічними спостереженнями і практичними заняттями лише в одній гімназії при інституті.

Значною ж перевагою навчально-виховного процесу в інституті можна вважати заснування окремої кафедри педагогіки, оскільки у колишній гімназії вищих наук, а згодом у фізико-математичному та юридичному ліцеях особливої уваги педагогічній науці не приділялося.

Випускників інституту направляли вчителями у різні навчальні заклади згідно розподілу департаментом народної освіти. Зокрема, спеціалісти давніх мов у 1881 р.

могли отримати направлення: у Вітебську гімназію, Уральську військову гімназію, Радомську чоловічу гімназію, 3-ю Харківську гімназію, Красноярську гімназію, Якутську, Владивостокську та Мозирську прогімназії, Єнісейську гімназію; вчителі російської мови – у Ташкентську прогімназію, Ровенське реальне училище, Глухівську шестикласну прогімназію, Ізмаїльську прогімназію. У 1884 р. направлення були у Борисоглібську прогімназію, Красноярську, Чернігівську, Пермську, Прилуцьку гімназії, Ніжинську жіночу гімназію, Оренбурзьку жіночу та чоловічу гімназії [17, с. 63].

Отже, особливістю розвитку системи вищої педагогічної освіти стало державне регулювання і проведення у вищих навчальних закладах політики держави. Зміни в урядовій політиці відносно вищої освіти багато в чому залежали від особистих якостей монархів, змін в їх прагненнях, підбору кандидатур на посаду міністра народної освіти, внутрішніх і зовнішніх проблем держави. Усе це спричинялося до реформ і контрреформ, які позначалися на змісті і розвитку вищої освіти. Педагогічний інститут та педагогічні курси при університеті св. Володимира стали основою реформування вищої педагогічної освіти, зокрема в Київській губернії. Водночас, пошуки оптимального варіанту спеціальної педагогічної освіти і форми самостійного закладу педагогічної освіти, незалежного від університету, продовжувались. Заснування Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька пов'язане з докорінними реорганізаціями середньої школи у 60–70-х р.р. XIX ст., зокрема, гімназійною реформою 1864 р. та реакційною контрреформою 1871 р. Здійснений історико-правовий аналіз становлення й розвитку професійно-педагогічної підготовки вчителів у Ніжинській вищій школі дав змогу виявити, що в період з 1875 по 1884 рр. відбувалось становлення професійно-педагогічної підготовки кандидатів на учительські посади, створення навчальних програм, послідовне втілення принципу наступності, домінування самостійної роботи.

Таким чином, протягом пореформеного періоду царський уряд проводив неоднозначну політику в галузі освіти, намагаючись мінімально підтримувати її матеріально й одночасно обмежувати доступ нижчих верств населення до кращих надбань вітчизняної і світової культури. Під впливом капіталістичних відносин царизм у 60-ті рр. XIX ст. законодавчо був змушений здійснити певні нововведення в системі вищої освіти, але вже в наступні десятиріччя розгорнув наступ на прогресивні досягнення, що закріпилося у законодавстві під назвою “контрреформи 80-х рр.”.

Використані джерела:

1. *Борисенко В. Й.* Боротьба демократичних сил за народну освіту в Україні 60-90 років XIX ст. : монографія. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 161 с.
2. *Дем'яненко Н. М.* Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.) – К. : ІЗМН, 1998. – 328 с.
3. Державний архів міста Києва, ф. 16, оп. 397, спр. 121, 3 арк.
4. Державний архів міста Києва, ф. 16, оп. 299, спр. 93, 23 арк.
5. Державний архів міста Києва, ф. 16, оп. 298, спр. 11, 28 арк.
6. Державний архів міста Києва, ф. 16, оп. 305, спр. 156, 27 арк.
7. Державний архів міста Києва, ф. 16, оп. 298, спр. 84, 27 арк.
8. Державний архів міста Києва, ф. 16, оп. 297, спр. 142, 54 арк.

9. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова: 1834–2004: Історія. Сьогодення. Перспективи / авт.: В. П. Андрущенко, Г. І. Волинка, Н. Г. Мозгова та ін. – К.: Навч книга, 2005. – 255 с.
10. Об учреждении педагогических курсов и о преобразовании Советов при Попечителях Учебных Округов (20 марта 1860) // Сб. постановл. по МНП. – СПб.: Тип. Императ. акад. наук, 1864. – Т. III. – Стб. 534-543.
11. Об обращении 150-ти стипендий Министерства Народного Просвещения в обязательные, с предназначением производства оных, тем студентам, которые обяжутся перейти в педагогические курсы (25 июня 1863) // Сб. постановл. по МНП. – СПб.: Тип. Императ. акад. наук, 1864. – Т. III. – Стб. 1144-1146.
12. Об упразднении Юридического Института казеннокоштных студентов при Университете Св. Владимира (22 февр. 1860) // Сб. постановл. по МНП. – СПб.: Тип. Императ. акад. наук, 1864. – Т. III. – Стб. 503.
13. Об определении пожелавших стать учителями, в педагогические при Университетах курсы. (27 марта 1867) // Сб. постановл. по МНП. – СПб.: Тип. Императ. акад. наук, 1864. – Т. III. – Стб. 432.
14. О мерах к привлечению на педагогические курсы большего числа молодых людей и об изменении § 18 Положение о педагогических курсах (2 июля 1863) // Сб. постановл. по МНП. – СПб.: Тип. Императ. акад. наук, 1864. – Т. III. – Стб. 1156.
15. О преобразовании лицея князя Безбородько в городе Нежине в историко-филологический институт князя Безбородько // Журн. МНП. – 1875. – Ч. CLXXVII. – Отд. I. – С. 50.
16. О приготовлении учителей Гимназий и Прогимназий [... и возложении этого дела на Университеты]. (23 марта 1865) // Сб. постановл. по МНП. – СПб.: Тип. Императ. акад. наук, 1870. – Т. IV. – Стб. 147-149.
17. Отчет о состоянии и деятельности Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине за 1883-84 учебный год, читанный на акте 30 -го августа 1884 года ученым секретарем Р. О. Брандтом // Известия Историко-филологического института кн. Безбородко в Нежине. – Т. IX. – Год 8. – Москва и Киев: Типография М. Н. Каткова и К. Н. Милевского, 1885.
18. *Паначин Ф. Г.* Педагогическое образование в России: Ист.- пед. Очерки. – М.: Педагогика, 1979. – 215 с.
19. *Пирогов Н. И.* Вопросы жизни // Избранные педагогические сочинения. – М.: Педагогика, 1959. – С. 80-87.
20. Положение о гимназии при Историко-филологическом институте князя Безбородко в Нежине // Известия Историко-филологического института кн. Безбородко в Нежине. – К.: Типография В. И. Давыденко, на Михайловской ул., в собств. Доме, 1877. – 381 с.
21. *Рождественский С. В.* Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения, 1802–1902. – СПб., 1902. – 785 с.
22. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні: Нариси (X – початок XX ст.)” / С. У. Гончаренко, Н. П. Калениченко, М. Д. Ярмаченко. – К.: Радянська школа, 1991. – 384 с.
23. *Самойленко Г. В., Самойленко О. Г.* Ніжинська вища школа: сторінки історії. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя; ТОВ “Видавництво ”Аспект-Поліграф”, 2005. – 420 с.
24. Устав гимназии и прогимназий ведомства Министерства народного просвещения // Дореволюц. гимназия: содержание и организация обучения / сост. М. В. Богуславский. – М.: Педагог. поиск, 2000. – С. 6-40.
25. Устав Нежинского Историко-филологического института князя Безбородко // Известия Историко-филологического института кн. Безбородко в Нежине. – К.: Типография В. И. Давыденко, на Михайловской ул., в собств. доме, 1877. – 381 с.
26. *Шип Н. А.* Интеллигенция на Украине (XIX в.): Историко-социальный очерк / отв. ред. В. Г. Сарбей. – К.: Наукова думка, 1991. – 172 с.
27. *Шмид Е.* История средних учебных заведений в России. – СПб., 1878. – 684 с.

Геец И. В. Особенности правового регулирования высшего педагогического образования в Киевской и черниговской губерниях в период реформ и контрреформ (1863–1884 гг.).

В статье раскрыты особенности правового регулирования высшего педагогического образования в Киевской и Черниговской губерниях в период реформ и контрреформ в 1863–1884 гг.

Ключевые слова: правовое регулирование образования, устав, реформы, контрреформы (60–80-е гг. XIX в.)

I. Geyets. Features legal regulation of higher pedagogical education in Kyiv and Chernihiv province in the reform period and counterreform (1863-1884 biennium)

The article deals with the peculiarities of legal regulation of higher Education in Kiev and Chernihiv provinces during the reform and counterreform in 1863-1884 years.

Key words: regulation of education, charter, reform, counter (60-80 years the nineteenth century.).

*Івченко І. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

МЕТОДОЛОГІЯ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто поняття та структуру методології загальнотеоретичного дослідження прав і свобод дітей з обмеженими можливостями.

Ключові слова: методологія, методи, дитина з обмеженими можливостями, права і свободи дитини з обмеженими можливостями.

Права людини є наріжним каменем соціальних перетворень, шляхом яких вибудовувалося сучасне громадянське суспільство. Протягом ХХ ст. вони перетворилися з сутнісної ознаки західної, європейської цивілізації, на універсальну цінність, що визнається всепланетним людством [1, с. 13-23].

Положення людини в позитивному праві утверджується з прийняттям та імплементацією національних і міжнародно-правових актів (передусім у сфері прав людини), в яких знаходять закріплення міжнародні, визнані цивілізованими країнами, стандарти, зверненням до них у правозастосовній і, зокрема, судовій практиці, тлумаченні приписів позитивного права виключно в їх світлі [2, с. 29].

Міжнародні підходи і стандарти щодо забезпечення прав і гарантій соціального захисту дітей з особливими потребами повною мірою відображені у документах Організації Об'єднаних Націй. Саме договори ООН з прав людини є основною формою зовнішнього закріплення загальноновизнаних стандартів прав людини. Серед таких документів можна виділити Декларацію соціального прогресу та розвитку (1969 р.), Декларацію про права розумово відсталих осіб (1971 р.), Декларацію про права інвалідів (1975 р.), Всесвітню програму дій щодо інвалідів (1981 р.), Принципи захисту психічно хворих і поліпшення психіатричної допомоги (1991 р.), Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів (1994 р.) та багато інших.

Концепція прав дітей з обмеженими можливостями – це комплексне правове